

CAVALERUL TRAC CU LIRA ÎN DACIA ROMANĂ

SORIN NEMETI

În zonele locuite în antichitate de populațiile tracice au fost descoperite peste 3000 de reliefuri votive și funerare, datate mai ales în secolele I - III e.n., ce înfățișează un personaj călare însoțit de acoliți și având atribute specifice, personaj ce este desemnat de obicei prin apelativul Heros și care în literatura de specialitate este cunoscut sub numele de Cavalerul Trac. Iconografia Cavalerului Trac derivă dintr-o scenă de eroizare de tip grecesc¹, așa cum întregul sistem de credințe legat de eroizare vine în lumea tracică din Grecia². Pentru a stabili ce reprezintă acest personaj călare - un zeu sau un personaj semidivin (heros) - Maria Alexandrescu Vianu a încercat o analiză dinspre monumentele funerare spre cele votive și a ajuns la concluzia că: "faimosul heros trac, enigmaticul Cavaler Trac, este produsul unei eroizări...", și că "în fapt, nu există un singur heros, divinitate ce acoperă întreg teritoriul locuit de traci, ci o mulțime de eroi, personaje mitice sau istorice eroizate..."³. Este o soluție ingenioasă, dar nu trebuie absolutizată pentru că în unele cazuri avem, în mod sigur, de-a face cu reprezentarea unui zeu - cavaler, "...o figură foarte diferită de noțiunea greacă a mortului eroizat." (cel puțin în cazurile unde apar dedicații pentru divinitățile greco - romane Apollo, Aesculapius, Dionysos, Silvanus cu epitete de sorginte tracică, cazuri în care avem, probabil, ilustrat un fenomen de *interpretatio antiqua*)⁴. Cultul Cavalerului Trac în Dacia este relativ slab răspândit: cele aproximativ 40 - 50 de monumente descoperite pe teritoriul acestei provincii comparativ cu cele peste 3000 din sudul Dunării, sugerează că acest cult nu

¹ M. Opermann, *Tracii între arcul carpatic și Marea Egee*, București, 1988, 232; Maria Alexandrescu Vianu, *Observații asupra eroizării trace*, în SCIVA, 31, 1980, 2, 360; Nubar Hamparțumian, *Corpus cultus Equitis Thracii. IV. Moesia Inferior (Romanian section) and Dacia*, Leiden, 1979, 25

² V. Sîrbu, G. Florea, *Imaginar și imagine în Dacia preromană*, Brăila, 1998, 62

³ Maria Alexandrescu Vianu, op. cit. 358-359

⁴ Zlatozara Goceva, *Les traits caractéristiques de l'iconographie du Cavalier Trace*, în BCH suppl. XIV, Paris, 1986, 243

continuă un cult local nord - danubian și, deci, manifestările lui în Dacia trebuie puse în legătură cu coloniștii și militarii sud - danubieni, etnici traci.⁵ Toate monumentele legate de cultul Cavalerului Trac în Dacia se încadrează în tipuri și variante cunoscute în sudul Dunării.

Cavalerul Trac având ca atribut o liră apare în Dacia în patru reliefuri:

1. Turda (Potaissa). Tipul A. Heros - Cavaler Trac înaintând la pas, varianta II A1/12 (Heros călare, "în epifanie", singur, ținând calul de frâu și o liră). Descriere: placă de alabastru, 15 X 12 X 2 cm; călărețul la pas spre dreapta, cu fața întoarsă spre privitor, cu hlamida în vânt și o cămașă până la genunchi, ține în mâna dreaptă frâul calului, iar cu stânga, în spatele capului calului, lira. În fața calului apare un altar cu flacără, iar în spatele altarului un copac. (R. Rațiu, I. I. Russu, *Un relief al "Cavalerului trac" din Potaissa (Turda)*, în SCIVA, 28, 1977, 4, 597-602) (Fig. 1);
2. Gilău (jud. Cluj). Tipul A, varianta II A1/12. Descriere: altoreliev de calcar în formă de *naiskos - aedicula*, 91 X 62 X 23 cm. Cavalerul la pas spre dreapta, cu fața întoarsă spre privitor, îmbrăcat în costum militar, cu hlamida în vânt, ține cu dreapta frâul calului, iar cu stânga, în spatele capului calului, lira. În spatele lui (pe hlamidă?) se vede o pasăre (corb), iar sub copitele calului pare să fie un personaj uman căzut. Monumentul poate fi încadrat și în varianta II D1: Heros călare, războinic - soldat, cu un inamic sub picioarele calului. (I. I. Russu, *Tracii în Dacia romană*, în Acta MN, IV, 1967, 101, nr. 30, fig. 8; D. Isac, Al. Diaconescu, *Aspecte ale artei provinciale la Gilău*, în Acta MN, XVII, 1980, 132-134, nr. 15, fig. 15; C. Pop, *Din nou despre relieful cu Apollo descoperit la Gilău*, în Apulum, XXV, 1989, 269-273) (Fig.2);
3. Alba Iulia (Apulum). Tipul B: Heros - Cavaler Trac vânător (piesa este păstrată fragmentar și nu se poate indica varianta). Descriere: placă de marmură, 19 X 24 X 2 cm; cavalerul spre dreapta, imberb, ține în mâna dreaptă ridicată o lance, iar în stânga, în spatele capului calului, o liră. (J. Hampel, *Lovas istenségek dunavidéki antik emlékéken*, în Arch Ért, XXV, 1905, 5, fig. 69; I. I. Russu, în Acta MN, IV, 1967, 98, nr. 21) (Fig.3);
4. Bolduț (jud. Cluj). Tipul B, varianta II B2 b (Heros călare, vânător, în prezența adoranților, cu un acolit). Descriere: Placă de piatră fragmentară, 19 X 24 X 2 cm. Cavalerul în galop spre dreapta, cu hlamida fluturând în vânt, ține în mâna dreaptă ridicată o lance, iar în stânga "deasupra capului calului, semiluna " (I. I. Russu), deci, foarte probabil, o liră. (I. Téglás, *A Potaissától keletre a mezőségen létezett vicusokról*, în Arch Ért, XXIX, 1909, 437; I. I. Russu, *Note epigrafice. Inscricțiunile din Dacia Porolissensis*, în Acta MN, V, 1968, 470)

⁵I. I. Russu, *Tracii în Dacia romană*, în Acta MN, IV, 1967, 85-105; Nubar Hampartumian, op. cit. : C. C. Petolescu, *Despre cultul Eroului Trac în Dacia*, în SCIVA, 31, 1980, 4, 637-640

Catalogarea monumentelor s-a făcut după o clasificare ce o combină pe aceea a lui G. Kazarov din 1938⁶ cu cea folosită în *Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae* (LIMC), VI.1, Zurich und Munchen, 1992, s.v. Heros Equitans. Indicarea tipului și variantei după LIMC echivalează, în fapt, cu indicarea analogiilor, a pieselor similare repertoriate în acest *corpus*.

Cum se poate vedea, în Dacia, lira, ca atribut al zeului - cavaler, apare doar în cadrul primelor două tipuri iconografice principale stabilite de G.Kazarov: tipul A (Cavaler pașnic) și tipul B (Cavaler vânător). În sudul Dunării, însă, lira apare și în reprezentările aparținând tipului C (Cavaler întorcându-se de la vânătoare)⁷. Apariția lirei ca atribut al zeului - cavaler trac nu este, deci, ceva inedit (lira apare în sudul Dunării pe monumente aparținând celor trei tipuri iconografice principale)⁸. Lira, ca atribut al Cavalerului Trac, are un rol precis: indică, în unele cazuri, sincretizarea acestui zeu barbar cu Apollo greco-roman sau, cu alte cuvinte, *interpretatio Romana* a zeului trac sau *interpretatio Thracica* a zeului greco-roman (stabilirea tipului de *interpretatio antiqua* făcându-se în funcție de subiectul actului religios, de credinciosul ce dedică monumentul). Contaminări sau doar afinități ale lui Apollo cu zeul-cavaler sunt indicate și de dedicațiile epigrafice ce însoțesc unele reliefuri. Uneori dedicația este simplă: "Apolloni" sau θεω Απολλωνι, alteori numele zeului greco-roman este însoțit de epitete de origine tracică: Γεικεσηνω, Ζελασηνω, θεω Κυρμιλληνω, Σκοδρηνω, Σταρασκηνω⁹. Tot acestor apropieri dintre Apollo și zeul trac li se datorează și prezența reliefurilor cu Cavaler Trac în sanctuarele sud - dunărene ale lui Apollo, la Trud¹⁰, Lozen, Kiril Metodievo, Krân și Brezovo¹¹.

Inscripțiile dedicatorii prezente pe reliefurile Cavalerului Trac nu indică întotdeauna o identificare între zeul cavaler și divinitatea pomenită în inscripție. Unde în inscripție apar divinități ca Afrodita, Diana, Nemesis, Hygia sau Nimfele¹², fiind divinități cu totul deosebite ca substanță și reprezentare plastică, nu poate fi vorba despre *interpretatio* și trebuie căutată o altă explicație. În alte cazuri, însă, unde apar dedicații pentru Apollo, Asclepius, Dionysos sau

⁶ G. Kazarov, *Die Denkmaller des Thrakischen Reitergottes in Bulgarien*, Budapest, 1938, 5-10

⁷ LIMC, VI 1, 1992, nr. 583, 593

⁸ G. Kazarov, op. cit. nr. 85, nr. 401, fig. 226, nr. 402, 403, fig. 227, 95, nr. 482, fig. 251, 122, nr. 665, fig. 337, 124, nr. 680, fig. 344; LIMC, VI 1, 1992 nr. 262 - 266, 297, 466, 499, 527, 592

⁹ Pentru epitete tracice: Kazarow, op. cit. nr. 157, 208, 209, 235, 236, 710, 890; pentru reliefuri cu dedicații pentru Apollo Kazarow, op. cit. nr.6, 110, 130, 135, 136, 160, 175, 182, 183, 184, 210, 437, 527, 538, 716, 736, 758, 783, 792, 797, 818, 835, 922, 923, 927, 957,1001, 1020; G. Mihailov, *Inscriptiones Graecae in Bulgaria repertae*, III / 1, Serdicae, 1961, nr. 1457, 1458,1459, 1460, 1461, 1462,1463, 1464, 1465,1466, 1467; G. Mihailov, *Inscriptiones Graecae in Bulgaria repertae*, IV, 1966, nr. 2102, 2172).

¹⁰ G. Mihailov, *Inscriptiones...*, III / 1, nr. 1457-1470

¹¹ Maria Alexandrescu Vianu, op. cit. 361

¹² G. Kazarov, op. cit. nr. 310, 318, 341, 986, 309, 331, 345, 844

Silvanus avem, probabil, documentat un fenomen de *interpretatio Graeca* sau *Romana*¹³. În aceste cazuri este, deci, probabilă contaminarea uneia din divinitățile greco-romane cu Eroul Cavaler, mai ales că pe unele reliefuri apar atribute specifice acestor divinități: lira lui Apollo, șarpele lui Asclepius sau vița-de-vie a lui Dionysos.

Revenind, prezența lirei ca atribut al Cavalerului Trac poate semnifica înțelegerea acestui zeu barbar ca Apollo, sau doar sublinierea componentei solare a "Eroului", mai ales că pe reliefurile Cavalerului Trac cu liră lipsește elementul iconografic "arbore cu șarpe încolăcit printre crengi"¹⁴, iar șarpele, dincolo de polisemantismul lui, păstrează o componentă htoniană evidentă.¹⁵

Reliefurile votive de la Turda, Alba Iulia și Bolduț, cu numeroase analogii în sudul Dunării, înfățișează o figură divină sincretistă, un Apollo - Cavaler Trac, zeu compozit a cărui esență și atribuții nu au fost deplin elucidate până în prezent. Prezența lirei, a dedicațiilor epigrafice pentru Apollo și a monumentelor Cavalerului Trac în sanctuarelele lui Apollo indică faptul că în antichitate exista, la un anumit nivel, o identificare completă sau parțială a acestor figuri divine, în fapt o *interpretatio Thracica* a zeului greco-roman Apollo. Un argument în plus este o placă de calcar din sudul Dunării ce îl înfățișează pe Cavaler și ținând în stânga o liră, iar în dreapta plectronul ("ein Plektron"), atribute prin excelență ale lui Apollo¹⁶.

Monumentul de la Gilău se remarcă atât prin forma și dimensiunile sale, cât și prin iconografia sa inedită. Datorită atributelor diverse ale Cavalerului, aparent contradictorii (liră, corb, personaj uman sub copitele calului), relieful a suferit diferite interpretări. După o indicație a lui L. Robert, I. I. Russu îl consideră: "...un monument funerar reprezentând pe mort în chip de Apollo..."¹⁷. D. Isac și Al. Diaconescu, mai rezervați, citează părerea susmenționată a lui I. I. Russu și cea a lui A. Buday¹⁸ care identifică personajul călare cu un "Cavalier Trac"¹⁹. Aici piesa este considerată "relief votiv", dar, autorii, luând în considerare identificarea lui I. I. Russu, nu exclud posibilele semnificații funerare.²⁰ M. Băbulescu identifică corect personajul: "...Apollo în chip de călăreț trac, cu liră și corb, imagine apropiată de reprezentările specifice lui Apollo în Thracia..."²¹,

¹³ C. Scorpan, *Cavalerul trac*, Constanța, 1967, 9-10; Zlatozara Goceva, op. cit. 243; Alexandra Țtefan, *Problèmes du syncrétisme religieux concernant le Cavalier thrace en Dobroudja à l'époque romaine*, în Actes du IIe Congrès International de Thracologie, II, 1980, 298

¹⁴ Alexandra Țtefan, op. cit. 298

¹⁵ I. Evseev, *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*, Timișoara, 1994, 180-181; J. - P. Clebért, *Bestiar fabulos*, București, 1995, 268-283; V. Kernbach, *Dicționar de mitologie generală*, București, 1995, 599

¹⁶ G. Kazarov, op. cit. 95, nr. 482, fig. 251

¹⁷ I. I. Russu, *Tracii...*, 101

¹⁸ A. Buday, în *Dolg Szeged*, II 1926, 9-10

¹⁹ D. Isac, Al. Diaconescu, *Aspecte ale artei provinciale la Gilău*, în Acta MN, XVII, 1980, 133-135

²⁰ ibidem

²¹ M. Băbulescu, *Culte greco-romane în provincia Dacia*, Diss. Cluj-Napoca, 1985, 50

dar crede că acest monument se înscrie, “poate“, printre cazurile de sincretism formate în Dacia.²² Elementul iconografic inedit este corbul, identificat ca atare de către I. I. Russu, care însă nu caută nici o explicație pentru prezența lui în scenă.²³ D. Isac și Al. Diaconescu consideră că pasărea “probabil un corb“ indică o contaminare cu mitraismul.²⁴ Pe aceeași linie M. Bărbulescu crede că la Gilău “este înfățișat ... Cavalerul Trac (?) sincretizat cu Apollo, de la care a împrumutat lira și cu Mithras (aceeași poziție a corbului pe umăr)“.²⁵ Corbul este pus în relație cu Mithras și de către C. Pop, care introduce în ecuație și un al treilea element: “...dușmanul răpus, căzut și călcat de copita stângă, ridicată, a calului...“, element descoperit de autor în iconografia Cavalerilor Danubieni.²⁶ Astfel, C. Pop concluzionează: “...monumentul votiv de la Gilău departe de a-l înfățișa pe clasicul zeu roman al luminii în *chip de Cavaler Trac* reprezintă o interesantă scenă sincretistă, cu elemente triple, și, anume, prefigurarea unui *Apollo citared* cu atribute cultice împrumutate din concepția cosmogonică mithraistă (corbul așezat pe mantie) și a Cabirilor (dușmanul sub picioarele calului)“²⁷.

Lira a fost recunoscută ca atribut al lui Apollo, însă corbul, probabil datorită apariției în spatele călărețului, pe halmidă (?), ca în reliefurile mithraice, a fost pus de către majoritatea autorilor în legătură cu Mithras. Nu se poate nega existența unor legături între Cavalerul Trac și Mithras: și R. Turcan sesizează că acest zeu cavaler are unele afinități cu Mithras călăreț, dar săgetător (pe o frescă de la Dura Europos, pe stelele de la Ruckingen și Neuenheim, pe reliefurile de la Dieburg).²⁸ Dar, părerea noastră este că similaritățile între poziția corbului pe halmidă la Gilău și pe reliefurile mithraice se datorează doar împrumutării unui clișeu iconografic, corbul fiind și atribut al lui Apollo²⁹, nu doar al lui Mithras. Tradiția literară antică păstrează o informație foarte importantă despre corb ca însoțitor al lui Apollo. Herodot (IV, 13-16) ne transmite un mit referitor la un personaj semilegendar ce ar fi trăit în secolul VII î. e. n., unul din cei mai proeminenți *iatromantes* greci, Aristeas din Proconessos. Acesta, un *phoibolamptos* (posedat de Apollo), descrie în poemul său, Arimaspeia, o călătorie fantastică în nord unde ar fi întâlnit poporul *arimaspi* - lor cu un singur ochi.³⁰ După Herodot, Aristeas, mort în Proconessos, învie după 240 de ani în Metapontos. El cere metapontienilor să ridice un altar lui Apollo și alături o

²² ibidem 185; idem, Interferențe spirituale în Dacia romană, Cluj-Napoca, 1984, 146

²³ I. I. Russu, *Tracii...*, 101

²⁴ D. Isac, Al. Diaconescu, op. cit. 134

²⁵ M. Bărbulescu, *Interferențe...* 146,

²⁶ C. Pop, *Din nou despre Apollo descoperit la Gilău*, în *Apulum*, XXV, 1989, 269-274

²⁷ ibidem 273

²⁸ R. Turcan, *Les cultes orientaux dans l'Empire romain*, Paris, 1989, 246

²⁹ R. Cagnat, V. Chapot, *Manuel d'archéologie romaine*, I, Paris, 1916, 399, 469

³⁰ DA, I, 1, 1877, 423-424

statuie care să aibă numele lui Aristeas din Proconessos, pentru că el “ cel care acum era Aristeas, îl însoțise pe zeu; atunci însă, când era în tovărășia zeului, avea chip de corb”.³¹ Plinius (*Naturalis Historia*, VII, 174) amintește o statuie ce îl înfățișa pe Aristeas în momentul când îi ieșea sufletul pe gură, în formă de corb.³² Evident că relieful de la Gilău nu este o reprezentare a lui Apollo Hiperboreul însoțit de Aristeas metamorfozat în corb, dar acest mit antic în legătură cu Apollo și cu un extatic grec, poate să arunce o lumină asupra atribuțiilor acestui Apollo - Cavaler Trac. El este, înainte de toate, un Apollo barbar, iar corbul poate fi în această scenă “pasăre - suflet” ca în șamanism (fenomen în care trebuie încadrat și Aristeas) sau mesager solar, ca în mithraism.

În sudul Dunării, din sanctuarul de la Draganovec, lângă Târgoviște provin două reliefuri ale Cavalerului Trac cu liră foarte importante pentru subiectul nostru pentru că sunt însoțite de dedicații epigrafice în limba greacă: ΤΩ ΚΥΡΙΩ ΑΠΟΛΛΩΝΙ ΑΥΛΟΥ - ΣΑΔΗΝΩ³³ și [Α]ΠΟΛΛΩΝΙ ΑΥΛΟΥΣΑΔΑ³⁴. Aceste reliefuri pot fi considerate o *interpretatio Thracica* a lui Apollo care în zona Târgoviștei poartă epitetul *Aulou-sadenus* și *Aulousada*. Am menționat acestea pentru că la Gilău apar și alte elemente (costumul militar, personajul uman sub copitele calului) ce apropie monumentul de la Gilău de o altă categorie de monumente sud - dunărene: varianta II D 1 din LIMC, VI.1, 1992 - Heros călare, războinic - soldat, cu un inamic la pământ. Este interesant că dintre cele patru monumente aparținând variantei II D 1, două conțin dedicații pentru Apollo: ΚΥΡΙΩ ΑΠΟΛΛΩΝΙ³⁵ și ΚΥΡΙΩ ΑΠΟΛΛΩΝΙ ΑΥΛΟΥΖΗΝΗΣ.³⁶ Deși nu apare lira zeul războinic reprezentat pe aceste reliefuri este identificat cu Apollo, mai mult pe relieful de la Komara (Orestias) apare și epitetul tracic *Aulouzenes*. Celelalte două monumente cu “Heros războinic - soldat, cu un inamic la pământ” au inscripții în limba latină ce ne transmit numele tracic al acestei divinități: D(omino) RINC(aleo)³⁷ și DOMINO RINCA(L)EO SACR(um).³⁸ E. Will insistă asupra banalității motivului inamicului căzut sub copitele calului și folosește drept argumente în acest sens numeroase reprezentări ale cavalerului victorios asupra inamicului căzut (stela lui Dexileos, stelele funerare renane, monumentele Cavalerului cu anquipedul, Cavalerii Danubieni)³⁹. În legătură cu Dominus

³¹ Herodot, *Istoriei*, București, 1961 (trad. Felicia Vanț-Ștef), 317

³² C. Ginsburg, *Istorie nocturnă. O interpretare a sabatului*, Iași, 1996, 217-220; I. P. Culiuanu, *Psihanodia*, București, 1997, 145-146; E. Dodds, *Grecii și iraționalul*, Iași, 1998, 127, 143-145, 148; M. Eliade, *De la Zalmoxis la Genghis-Han*, București, 1980, 51-52

³³ LIMC VI. 1, 1992, nr. 499

³⁴ *ibidem* nr. 592

³⁵ *ibidem* nr. 622

³⁶ *ibidem* nr. 620

³⁷ *ibidem* nr. 621

³⁸ *ibidem* nr. 621 bis

³⁹ E. Will, *Le relief culturel greco-romaine*, Paris. 1955, 93 -103

Rincaleus, E. Will crede că acesta nu are nici o legătură cu enigmaticii Cavalerii Danubieni, fiind doar o formă particulară a *heros*-ului care nu face decât să ateste banalitatea acestui motiv iconografic.⁴⁰

Nu este necesară o identificare absolută a personajului reprezentat la Gilău cu un Apollo trac ce poartă epitetele Aulousadenus, Aulousada sau Aulousenes (unde radicalul *au-l- înseamnă *a iubi, a plăcea*)⁴¹ sau cu Dominus Rincaleus. Dar se impune următoarea concluzie: nu avem de-a face cu un Călăreț Trac contaminat cu Apollo, Mithras sau Cavalerii Danubieni, ci cu o divinitate de sine stătătoare, un *Apollo trac*. Este evident o divinitate sincretistă pentru că este rezultatul unui fenomen de *interpretatio antiqua*, mai precis o *interpretatio Thracica* a zeului greco-roman Apollo. Cum s-a putut observa toate elementele iconografice (lira, corbul, costumul militar, personajul uman căzut sub copitele calului) conduc spre această identificare.

Ca și ceilalți Cavalerii Traci cu liră din Dacia (Turda, Alba Iulia, Bolduț) și cel reprezentat la Gilău este un zeu de import, adus din sudul Dunării de un nucleu de etnici traci. Dimensiunile mari ale reliefului de calcar de la Gilău ne indică faptul că acesta este un relief de cult (Kultbild), ce avea o destinație similară statuii în *ronde-bosse* din *cella* unui templu. Înlocuirea statuii de cult cu relieful de cult se datorează nu unor exigențe artistice, ci unor exigențe religioase particulare, de sorginte "barbară", străine de lumea greco-romană, cum susține E. Will, care insistă asupra caracterului provincial și popular al reliefului cultural.⁴² Astfel, relieful de la Gilău ar putea fi considerat prima dovadă a existenței unui sanctuar al Cavalerului Trac în Dacia, unde putea fi adorat de soldații din trupa auxiliară cantonată aici, *ala Siliana*.⁴³ Se consideră că această unitate auxiliară a fost compusă din celți, cel puțin la început,⁴⁴ dar nu este imposibil să fi fost recrutați și soldați de origine tracică. Tot de la Gilău provine și un perete lateral stânga de *aedicula* funerară cu reprezentarea călărețului.⁴⁵ Aceste monumente sculpturale vin, oarecum, în contradicție cu inscripțiile care documentează personaje de origine hispanică și celtică de proveniență pannonică⁴⁶

LISTA ILUSTRĂȚILOR

1. Potaissa (Turda)
2. Gilău
3. Apulum (Alba Iulia)

⁴⁰ ibidem 101

⁴¹ I. I. Russu, *Limba traco-dacilor*, București, 1967, 55-56, 91, 132, 162

⁴² EAA, II, 1959, 966-969, s.v. basorilievo (culturale) (E. Will)

⁴³ D. Isac, *Castrele de cohortă și de ală de la Gilău, Zalău*, 1997, 15-21

⁴⁴ C. Găzdac, *Fighting style of the roman cavalry in Dacia*, în *Acta MN*, XXXIV, I, 1997, 153

⁴⁵ D. Isac, Al. Diaconescu, op. cit. 126-127, nr. 8, fig. 8

⁴⁶ Adela Paki, *Populația din Dacia de nord în lumina izvoarelor epigrafice*, Diss. Cluj-Napoca, 1998, 146-151, 311

THE THRACIAN RIDER WITH LYRE IN ROMANDACIA ABSTRACT

This study deals with an iconographic type of Thracian Rider common to the South-Danubian area, but also known in Dacia for some pieces. The Dacian pieces are small ex-votos found out in Turda, Alba Iulia, Bolduț and a large dimensioned relief found out in Gilău. The similitudes the last one has to the South-Danubian pieces allow us to identify the Thracian barbarian god as an Apollo under the figure of that Thracian Rider. This is the result of the *interpretatio Thracica*, phenomenon applied to the greek - roman god. In the grecian inscriptions this god is known as Apollo whit thracian epitetes: Aulousadenus, Aulousada and Aulousenus. In the roman inscriptions it is known as Dominus Rincaleus. If we analyse the Gilău's relief having in mind elements of greek mythologie we can explain the presence of several heterogenous elements on the same relief such as: the crow, the lyre and the fallen enemy.

Figura 1. Potaissa (Turda)

Figura 2. Gilău

Figura 3. Apulum (Alba Iulia)

CORRIGENDA LA "CAVALERUL TRAC CU LIRĂ ÎN DACIA ROMANĂ"

Tratând problema răspândirii unui tip anume de monumente cu reprezentarea "Cavalerului Trac" (tipul în care zeul are ca atribut esențial lira) bazându-ne doar pe descrierea sumară a unui monument am comis o eroare de interpretare și am introdus în repertoriu un relief unde zeul cavaler nu are drept atribut lira. Este vorba de reliefurile de la Bolduț (jud. Cluj) cunoscut în literatura de specialitate doar printr-o mențiune a lui István Téglás (Téglás István, *A Potaissától kelere a mezösegen létezett vicusokról*, în *ArchErt*, XXIX, 1909, p.436-438) și dintr-o addenda (cu descriere sumară) a lui I. I. Russu (I. I. Russu, *Note epigrafice. Inscricții din Dacia Porolissensis*, în *Acta MN*, V, 1968, p. 470). Nu există publicată o fotografie sau desen al acestui relief. Având la dispoziție doar descrierea sumară a lui I. I. Russu am introdus, cu rezerve, această piesă în repertoriul cu reprezentări de "Cavaleri Traci cu liră" în Dacia romană, considerând că acea "semilună" ar fi un braț al lirei (mai ales că semiluna nu apare printre atributurile Cavalerului Trac). Datorită bunăvoinței d-lui lector István Bajusz am intrat în posesia fotografiei reliefului de la Bolduț, fotografie aflată în caietele lui István Téglás. Din fotografie se poate observa deasupra capului calului o "semilună", care nu este un braț al lirei. Relieful este de o slabă calitate artistică, un relief applatizat realizat prin incizarea conturilor (în tehnica sculpturii în lemn), astfel că interpretarea așa-zisei semilune rămâne nesigură (poate fi conturul marginii superioare a unui scut elipsoidal pe care îl poartă adesea Cavalerul Trac *Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae*, VI, 1, 1992, nr. 465, 477, 517, 523, 543, 550 etc.)

A Bolduți română din secolul I, în Dacia Romană
epigrafice în Dacia Porolissensis

